

УДК 94:37.011.3–051(477) «192/193»: [930.2(930.2(47+57)+(100) «192/195»

Олена Кір'янова

УКРАЇНСЬКА ВЧИТЕЛЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ 1920–1930-Х РР. В ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ РАДЯНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ (20-ТІ – ПЕРША ПОЛОВИНА 50-Х РР. ХХ СТ.)

Стаття присвячена історіографічному дискурсу радянських та зарубіжних науковців періоду 20-х – першої половини 50-х рр. ХХ ст. щодо місця і ролі української наукової і учительської інтелігенції в культурно-освітніх процесах УРСР 20–30-х рр. ХХ ст. По-перше, встановлено, що в дослідженнях, які були опубліковані на теренах радянської України 1920-х рр., погляди однієї групи авторів полягали в прагматичному використанні професійних знань та досвіду «старої» інтелігенції на благо побудови нового радянського суспільства до того часу, доки буде підготовлена «нова інтелігенція», віддана комуністичній партії; інша точка зору ґрунтувалася на партнерських і націонал-комуністичних принципах у ставленні до інтелектуального потенціалу нації. У 1930-х рр. «стару інтелігенцію» розглядали як «прошарок», який не відіграє самостійної ролі в житті суспільства. По-друге, означено, що своєрідним викликом радянським авторам стала дослідницька робота вчених-емігрантів, які руйнували стереотипи радянської історіографії, таким чином демонструючи хибність класових концепцій.

Ключові слова: учительська інтелігенція, освітяни, історіографічний дискурс, «прошарок», класовий підхід.

На початку третього тисячоліття освіта розглядається не лише як найбільша соціальна цінність, а й вирішальний чинник економічного розвитку, конкурентоспроможності, росту добробуту країни і її громадян. Водночас на формування якісного освітнього рівня, світоглядних пріоритетів, внутрішньої культури молодого покоління вирішальний вплив має освітянська інтелігенція. Саме тому вивчення історичного досвіду соціокультурних перетворень, насамперед в освіті, безпосереднім учасником яких була шкільна інтелігенція 20–30-х рр. ХХ ст., має сьогодні не лише науково-пізнавальне, а й практичне значення.

У зв'язку з цим, мета дослідження полягає в з'ясуванні усієї сукупності напрямів розвитку наукової думки, поглядів дослідників періоду 20-х – першої половини 50-х рр. ХХ ст. з питань культурно-освітніх перетворень 20–30-х рр. ХХ ст., місця і ролі в них вчительської інтелігенції.

Мета статті реалізується наступними завданнями: простежити характерні щодо діяльності українських освітян 20–30-х рр. ХХ ст. методологічні підходи та концептуальні зміни, що відбувалися в історіографічному полі 20-х рр. – першої половини 50-х рр. ХХ ст.; з'ясувати особливості відображення в працях радянських і зарубіжних дослідників пріоритетів політичного режиму стосовно педагогічної інтелігенції.

Із встановленням радянської влади в Україні та її курсу на реформування шкільної освіти (1920 р.), «коренізацію» (1923 р.), що у освітній сфері отримала назву «українізація», головну роль в якій відігравала вчительська інтелігенція, відбулося нагромадження знань про ці процеси. Саме учасники побудови радянської шкільної освіти (Г. Гринько, Я. Ряппо, М. Скрипник О. Шумський), з одного боку, відносно вільно, з урахуванням ідеологічних реалій висвітлювали причини, хід, здобутки і прорахунки реформи, доводили відмінність української шкільної системи освіти від російської [1; 2; 3; 4]; з іншого – керівниками Наркомату освіти та іншими компартійними лідерами, у тому числі й російськими (А. Луначарський, М. Бухарін, Г. Зінов'єв, Ю. Ключніков, П. Сакулін), було витлумачено позицію стосовно ролі педагогів в радянській системі освіти, їх участі в національних процесах республіки [5]. Тому праці, що вийшли в 1920-х р. розглядаємо як історіографічні, і як джерела з досліджуваної теми. Вони підтверджують, що вже у 1920-х р., незважаючи на відносно вільну атмосферу компартійних дискусій, стало зрозуміло, що її лідери прагнули показати історію «старорежимної інтелігенції» з позицій інтересів пануючої на той час в СРСР марксистсько-ленінської ідеологічної доктрини з її класовим і партійним підходами. Хоча на початковому етапі історіографії цієї проблеми були сформульовані альтернативні точки зору на залучення цих груп дореволюційної інтелігенції до проведення реформ на нових компартійних засадах. Одна точка зору (М. Бухарін, Г. Зінов'єв) полягала в прагматичному використанні професійних знань та досвіду «старої» інтелігенції на благо побудови нового радянського суспільства лише до того часу, доки не буде підготовлена «нова інтелігенція», віддана комуністичній партії та її ідеології. До іншої точки зору, яка ґрунтувалася на партнерських та національних принципах у ставленні до інтелектуального потенціалу нації – педагогів, прагнули

українські керівники освітою (Г. Гринько, О. Шумський, М. Скрипник). Водночас вони настійливо прагнули не лише її залучити до співпраці в урядових проектах, але й ідеологічно перевиховати. Уже в другій половині 1920-х рр. стало очевидно, що почав перемагати класовий жорсткий підхід і ставлення до «старорежимної інтелігенції». Тому надалі інтелігенція передусім розглядалася як «прошарок», який не відіграє самостійної ролі в житті суспільства.

Праці про політику в галузі загальноосвітньої школи, керівників Наркомату освіти та представників влади Г. Скрипника, О. Шумського, Я. Ряппа, а також В. Чубаря, В. Затонського були опубліковані у вигляді збірників промов, доповідей, статей, і мали характер політичної публіцистики [1; 3; 2; 4; 6]. Важливо підкреслити, що всі радянські історики, починаючи з 1930-х рр. і практично до кінця 1980-х рр. вивчали праці, написані в 1920-ті рр. саме у контексті, який вкорінився наприкінці 1920–1930-х рр. У зв'язку з тим, що деякі з офіційних представників влади, які стояли на позиціях «націонал-комунізму» (М. Скрипник, О. Шумський), потрапили до числа «неблагонадійних» під час чергової партійної «чистки» у 1930-х рр. і були розкритиковані в літературі за «теоретичні помилки, перекручення партійної лінії в національному питанні» [7, с. 202].

У 1920-ті р. однією з перших праць з історіографії у цій галузі можна вважати ґрунтовну статтю М. Гордієвського «Література з історії педагогіки за 10 рр. революції» (1929 р.), де проаналізована основна проблематика української радянської педагогічної літератури і підкреслювалося, що історико-педагогічна література була значною за кількістю виданих праць і систематичною за висвітленням проблем. Особливістю цього періоду, вважає дослідник, була недостатня увага до педагогічної спадщини минулого, зокрема до ідей та творів провідних педагогів, і нерозробленість марксистської методології досліджень [8]. Історіографічний аналіз літератури здійснений В. Марковим у праці «Советская система народного просвещения УССР» (1928 р.). Розглядаючи генезис системи народної освіти в УСРР, дослідник дав високу оцінку ролі Г. Гринька і Я. Ряппа в розробці концепції розвитку радянської школи в УСРР. На думку автора, ґрунтовний аналіз досвіду реалізації планів культурної революції в республіці, що містився в їх працях, дав можливість керівникам Наркомосу спланувати його подальшу діяльність [9].

Історіографічні джерела кінця 20-х – початку 30-х р. ХХ ст. відбивають антиукраїнський характер радянського режиму щодо національних традицій в загальноосвітній школі, а також у ставленні до видатних діячів української педагогіки і шкільного вчительства. Такі тенденції в літературі, насамперед, пов'язувалися із листом Ю. Ларіна, який він написав на замовлення Й. Сталіна й опублікував у грудні 1926 р. під назвою «Про проведення культурно-суспільної націоналізації». У ньому давалися чіткі вказівки про неухильну боротьбу компартії проти будь-яких порушень національно-культурної політики. На думку Ю. Ларіна, ці порушення полягали у «відсутності яскравої, гласної і рішучої боротьби проти спроб нав'язувати українську мову тим, хто не говорить нею, цей перегин палки повинен бути визнаний і виправлений» [10, с. 15]. Цей лист пришвидшив процес згортання українізації, посиливши партійно-державний тиск на українські науково-педагогічні кадри.

Активізувався моральний і фізичний тиск супроти академіків С. Єфремова, М. Грушевського та визначних науковців і освітян М. Слабченка, М. Яворського, М. Василенка. Їх праці та наукові концепції були визнані такими, що «викривляють історичну правду в руслі націоналістичних тенденцій» [11, с. 50].

На початку 1930-х р. компартійна влада обмежила доступ дослідників до українських архівних документів, тим самим вона почала реально втілювати в життя настанову Й. Сталіна про те, що «паперові документи» не можуть служити справі виявлення історичної істини, який з цього приводу наголошував: «Хто ж, крім безнадійних бюрократів, може покладатися на самі тільки паперові документи? Хто ж, крім архівних крис, не розуміє, що партії і лідерів треба перевіряти за їх, насамперед, ділами, а не тільки за їх деклараціями?» [12, с. 39].

З другої половини 1930-х рр. освітня система в СРСР була повністю уніфікована, школа стала однаковою за своїми навчальними планами та програмами на всій території Радянського Союзу. Розпочатий у 1930 р. наступ на інтелігенцію став реприсивно-тотальним і за влучним висловом сучасного дослідника Г. Касьянова «набув рис соціального асиміляторства, коли деякі професійні категорії інтелігенції розглядалися як частина робітничого класу» [13, с. 17]. Насамперед ця тенденція була зумовлена сталінською ідеєю про «стирання граней», відмінностей між класами та націями, що в перспективі призведе до їх зближення і злиття. З цього часу і до кінця 1980-х рр., наголошує Г. Касьянов, історія інтелігенції майже в усіх працях вивчалася в цьому контексті, тобто інтелігенція розглядалася як окрема соціальна верства, майбутнє якої визначається процесом зникнення класів у ході комуністичного будівництва [13, с. 18].

У колективній монографії «Нариси української інтелігенції (перша половина ХХ ст.)» за редакцією Ю. Курносова (1994 р.) відзначалося, що починаючи з 1938 р., можливість використання

оригінальних документів була ще більш обмежена, оскільки архіви передавалися у розпорядження НКВС СРСР, і, таким чином, архівосховища були поставлені під контроль служби Л. Берії [12, с. 39]. На нашу думку, визначальний вплив на розвиток радянської історичної науки та її теоретико-концептуальні та методологічні засади, у тому числі й української, мала поява у 1938 р. «Краткий курс истории ВКП (б)», під редакцією Й. Сталіна, яка розглядалася як «нова могутня зброя більшовизму» [14, с. 241]. На «Краткий курс истории ВКП (б)», який став своєрідним прокрустовим ложем, мали орієнтуватися всі дослідники СРСР, у тому числі і в цій сфері [15; 16; 17; 18; 19].

Проаналізувавши низку досліджень 1930-х рр., ми виділили лише працю В. Гончети «История Украины в советской историографии», що вийшла в роки Другої світової війни, дотичну до нашої проблематики. Зокрема, у ній зацікавленість викликають погляди тогочасних вчених стосовно наукової та освітянської діяльності М. Грушевського, Д. Багалія тощо [17].

Під час Другої світової війни наукові дослідження у цій сфері були зведені нанівець, адже радянські вчені переважно обслуговували пропагандистські вказівки ЦК ВКП(б) і особисто Й. Сталіна. По закінченні війни дослідники знову продовжували насаджувати в історіографії заідеологізовані сталінські схеми. На нашу думку, у 1940-х – першій половині 1950-х рр. історіографічна думка у цій сфері не змінилася.

Водночас наукові традиції національної історіографії в 1930-ті рр. не були припинені, а продуктивно продовжували розвиватися на західноукраїнських теренах (до 1939 р.) та в східній і центральній частинах Європи, куди змушені були емігрувати значна частина українських вчених-істориків після утвердження більшовиків в Україні у 1920 р. Важливу роль у розвитку національної історіографії у цій сфері відіграли як західноукраїнські дослідники та вчені-емігранти, зокрема Г. Ващенко, М. Галій, В. Садовський, С. Сірополко. Своїм завданням вони вважали розвінчування міфів радянської історіографії, яка змушена була приховувати правду від суспільства і спотворювати культурно-освітню ситуацію в Україні у період становлення тоталітаризму і масових репресій у 1930-ті рр. [20–24].

Зокрема, принципове значення для вченого-емігранта Г. Ващенка як безпосереднього свідка тих подій мало руйнування стереотипів радянської історіографії та утвердження історичної правди про той складний період в українській історії [20]. Дослідники С. Сірополко та М. Галій у своїх роботах відкрито викривали злочини радянської влади проти українських освітян, доводили упередженість та помилковість хибних класових концепцій радянських дослідників [21; 23]. Таким чином, вони не лише захищали, але й примножували національні традиції української історіографії у цій сфері.

Свій внесок у наукове осмислення радянської історіографії зробив В. Садовський у праці «Національна політика Совітів на Україні», яка написана на основі літературних виступів і промов активних радянських і партійних діячів, постанов і резолюцій, до яких автор ставився досить критично, слушно вважаючи, що «матеріали такого типу спрямовані були насамперед на досягнення певного політичного ефекту, відповідно до цього спотворювали дійсність. А при відсутності в Радянському Союзі свободи слова та друку, які б висвітлювали справу з іншої точки зору, це неминуче призводить до того, що не можна встановити правду» [22, с. 5]. З такими висновками цілком погоджуємося, адже політичні заяви та виступи завжди виконувалися задля якогось політичного резонансу в суспільстві і не завжди мали практичну реалізацію, тому, не маючи доступу до архівних та інших порівняльних джерел дослідникам з-за кордону важко було розглядати з різних точок зору спірні питання цієї теми.

Таким чином, аналіз дискурсу радянських та зарубіжних науковців засвідчив наступні положення: по-перше, новий етап у дослідженні теми розпочався в 1920-ті роки, коли українські землі опинилися під політичним впливом Москви, Варшави, Бухаресту і Праги, що вплинуло на формування двох напрямів у вивченні цієї проблеми. Перший напрям представлений історіографічними дослідженнями на території радянської України; другий презентується розвідками західноукраїнських науковців, учених-емігрантів. По-друге, установлено, що в дослідженнях на теренах радянської України 1920-х рр., присвячених освітянській інтелігенції мають місце альтернативні оціночні підходи. Погляди однієї групи авторів полягали в прагматичному використанні професійних знань та досвіду «старої» інтелігенції на благо побудови нового радянського суспільства до того часу, доки буде підготовлена «нова інтелігенція», віддана комуністичній партії; інша точка зору ґрунтувалася на партнерських і націонал-комуністичних принципах у ставленні до інтелектуального потенціалу нації. У 1930-х рр. «стару інтелігенцію» розглядали як «прошарок», який не відіграє самостійної ролі в житті суспільства. По-третє, означено, що своєрідним викликом радянським історикам стала дослідницька робота вчених-емігрантів, які руйнували стереотипи радянської історіографії, таким чином демонструючи хибність класових концепцій.

Список використаних джерел

1. Гринько Г. Очередные задачи советского строительства в области просвящения / Г. Гринько. – Х., 1920. 2. Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять рр. революції / Я. П. Ряппо. – Х.: Державне вид-во України, 1927. – 127 с. 3. Скрипник М. О. Національні перетинки: Теорет. і політ. боротьба на терені нац. питання в УСРР у сучасний момент реконструктивної доби: Доп. і прикінцеве слово на кафедрі нац. питання УІМЛ 14 і 29 груд. 1929 р. і дод. дискусія на доп. / Укр. Ін-т марксизму-ленінізму. Кафедра нац. питання / М.О. Скрипник. – Б.М.: Держвидав України, 1930. – 64 с. 4. Перший Всеукраїнський з'їзд учителів (Промови т. Квірінга, Чубаря, Шумського) // Народний учитель. – 1925. – 6 січня. – С. 1–4. 5. Судьбы современной интеллигенции (доклад А.В. Луначарского и речи: П.И. Сакулина, Н.И. Бухарина, Ю.В. Ключникова). – М., 1925. – 46 с. 6. Другий Всеукраїнський з'їзд спілки Робос (Промова т. Затонського) // Народний учитель. – 1926. – № 20. – С. 1. 7. Мацевич А. Микола Скрипник. Біографічна повість / А. Мацевич. – К.: Молодь, 1990. – 216 с. 8. Гордієвський М. Література з історії педагогіки за 10 рр. революції / М. Гордієвський. – Од., 1929. – 132 с. 9. Марков В.И. Советская система народного просвещения УССР / В.И. Марков. – Саратов: Крайпросторг, 1928. – 68 с. 10. Висовень О.І. Інтелігенція в культурно-освітньому розвитку УСРР (1920-ті –початок 1930-х рр.): історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / О. І. Висовень. – К., 2004. – 190 с. 11. Чадаєва К.Ю. Розвиток історичної освіти в Україні 20–30-ті рр. ХХ ст.: дис. ... канд. ... іст. ... наук: 07.00.01 / К.Ю. Чадаєва. – Х., 1996. – 180 с. 12. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.). У 3-х книгах / [за ред. Ю.О. Курносова]. – К., 1994.– Кн.ІІ. – 172 с. 13. Касьянов Г.В. Інтелігенція Радянської України 1920-х-30-х років: соціально-історичний аналіз: дис. ... докт. іст. наук: 07.00.01 / Г.В. Касьянов. – К., 1993. – 379 с. 14. Маслов Н.Н. Краткий курс истории ВКП (б) – энциклопедия и идеология сталинизма 1938–1988 гг. / Н.Н. Маслов // Советская историография. – М., 1996. – С. 240–269. 15. Ахматов Л. Українська контрреволюція на культурному і літературному фронті. Промова на процесі СВУ / Л. Ахматов. – Х.: Юридичне вид-во України, 1930. – 135 с. 16. Вольфсон С. Интеллигенция как общественная прослойка при капитализме и социализме / С. Вольфсон // Под знаменем марксизма. – 1939. – № 8. – С.16–38. 17. Гончета В.И. История Украины в советской историографии / В.И. Гончета // Двадцать пять лет исторической науки в СССР. – М., 1942. – С. 45–65. 18. Тандит Л. Партия Ленина-Сталина и социалистическая интеллигенция / Л. Тандит. – М., 1939. – 93 с. 19. Тендерес Л.П. Культурное строительство на Украине в период борьбы партии за социалистическую индустриализацию страны 1926–1929 гг.: автореф дисс. ... канд. ист. наук / Л. П. Тендерес. – К., 1951. – 25 с. 20. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні / Г. Ващенко. – Мюнхен, 1957. – 48 с.; Його ж. Хвороби в галузі національної пам'яті. Твори / Г. Ващенко. – Т. 5. – К., 2003. – 336 с. 21. Галій М. Геть маску! / М. Галій, Б. Новицький. – Львів; Прага, 1934. – 127 с. 22. Садовський В. Національна політика Світів на Україні / В. Садовський. – Варшава, 1937. – 173 с. 23. Сірополко С. Народна освіта на Советській Україні / С. Сірополко. – Варшава, 1930. – Кн.1. – 239 с. 24. Сірополко С. Народна освіта на українських землях і колоніях / С. Сірополко // Українська культура. Збірник лекцій за ред. проф. Дм. Антоновича. – Подєбради, 1940. – С. 69–89.

Елена Кирьянова

**УКРАИНСКАЯ УЧИТЕЛЬСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ 1920–1930-Х ГГ. В
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ СОВЕТСКИХ И ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ
(20-Е – ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА 50-Х ГГ. ХХ В.)**

Статья посвящена историографическому дискурсу советских и зарубежных ученых периода 20-х – первой половины 50-х гг. ХХ в. о месте и роли украинской учительской интеллигенции в культурно-образовательных процессах УССР 20–30-х гг. ХХ в. Во-первых, установлено, что в исследованиях на территории советской Украины 1920-х гг., взгляды одной группы авторов заключались в прагматическом использовании профессиональных знаний и опыта «старой» интеллигенции на благо построения нового советского общества до тех пор, пока будет подготовлена «новая интеллигенция», преданная коммунистической партии; другая точка зрения основывалась на партнерских и национал-коммунистических принципах в отношении интеллектуального потенциала нации. В 1930-х гг. «старую интеллигенцию» рассматривали как «прослойку», которая не играет самостоятельной роли в жизни общества. Во-вторых, отмечено, что своеобразным вызовом советским историкам стала исследовательская работа ученых-эмигрантов, которые разрушали стереотипы советской историографии, таким образом демонстрируя ошибочность классовых концепций.

Ключевые слова: учительская интеллигенция, педагоги, историографический дискурс, «прослойка», классовый подход.

Olena Kiryanova

**UKRAIAN SCHOLASTIC INTELLIGENTSIA IN 1920–1930 IN HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE OF SOVIET AND FOREIGN RESEARCHERS
(THE 20S – THE FIRST HALF OF THE 50S OF XX CENTURY)**

This article is dedicated to the historiographical discourse of Soviet and foreign researchers in the 20s – the first half of the 50s of XX century. The discourse deals with place and role of Ukrainian scientific and scholastic intelligentsia in cultural-educational processes in 1920–1930 in USSR. Firstly, it is established that the views of one group of authors were based on the pragmatic usage of professional experience of the «old» intelligentsia in order to create new soviet society with the «new» intelligentsia, which would be loyal to the communist party; other point of view was based on partner and national-communist principles in attitude towards intellectual potential of the nation. In 1930s the “old intelligentsia” was not considered as an independent part of society. Secondly, it is proved that research activity of immigrant scientists became a challenge for soviet researchers because it had ruined the stereotypes of soviet historiography thus demonstrated the falseness of class concepts.

Key words: scholastic intelligentsia, pedagogues, historiographical discourse, soviet researchers, class concept.

УДК 7.072.2:316.4.063.7(477–25) «1932/1933»

Марія Січка

**РЕПРЕСІЇ ПРОТИ КИЇВСЬКИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЦІВ У 1932–1933 РР.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ МІСТА КИЄВА)**

У статті висвітлюються репресивні заходи проти мистецтвознавців Києва у 1932–1933 рр. за матеріалами Київської міської контрольної комісії, які збереглися у Держархіві м. Києва. Проаналізовано висновки робітничо-селянської інспекції та результати чисток музеїв Києва, зокрема звинувачення працівників Всеукраїнського музейного городка, політична та кваліфікаційна оцінка мистецтвознавців комісією. Прослідковано ідеологічне сприйняття мистецтвознавчої роботи молодих науковців, формулювання причин звільнень та подальша доля дослідників.

Ключові слова: мистецтвознавці Києва, музейники Києва, репресії, Всеукраїнський музейний городок, Київська міська контрольна комісія.

Репресії проти інтелігенції у 1930-ті рр. охоплювали більшість наукових центрів радянської України. Такі ж заходи влади відбувались у Києві, Харкові, Одесі та інших містах УРСР. Але Київ був найпомітнішим у своїх втратах, оскільки був місцем, де розташовувались кафедра мистецтвознавства Всеукраїнської академії наук (далі – ВУАН) та художні музеї, і мав найбільший науково-дослідний потенціал. Тому арешти та звільнення з роботи київських мистецтвознавців найсильніше позначились на розвитку української мистецтвознавчої науки.

Крім того, підвищена увага до мистецтвознавців Києва з боку влади та каральних органів була зумовлена не лише їх українознавчими дослідженнями та українофільськими настроями, але й активною пам'ятко-охоронною та музейною роботою, яка у 1930-х рр. стала на заваді систематичному масовому знищенню культурних пам'яток Києва, пов'язаного з посиленням антирелігійної компанії та підготовкою до перенесення столиці УРСР з Харкова – до Києва у 1934 р.

Дослідженням репресивних заходів влади щодо мистецтвознавців Києва займалися С. Білокінь [1–4], Р. Маньковська [5–8], О. Бонь [9–12], які визначили основні форми репресивних дій проти мистецтвознавців: психологічний та адміністративний терор (партчистки, нічні засідання, прилюдні визнання власних «ідеологічних помилок» провідними вченими на зборах, спонукання до «пильності», критика у пресі, перепони у виданні праць) [2, с. 131–133]; дискредитація; звільнення з роботи; вилучення з наукового обігу наукових праць; ув'язнення; заслання; розстріли [7, с. 320].

У контексті цієї проблематики не використані у повній мірі джерела з Державного архіву міста Києва (далі – Держархів м. Києва), у якому зберігаються документи (протоколи та звіти) Київської міської контрольної комісії (фонд Р-323), яка обстежувала музеї Києва і давала політичну оцінку багатьом мистецтвознавцям, зокрема на підставі рішень цієї комісії науковці звільнялись з роботи.

Таким чином, завданням статті є висвітлення репресивних заходів влади проти мистецтвознавців Києва на початку 1930-х рр. за документами Держархіву м. Києва.